

عید پیروزی

● الف. آشوری

مقدمه:

نظر بگیریم:

- روز مبارکی که مردم در آن شادی می‌کنند و به یکدیگر تبریک می‌گویند، روز جشن اهل اسلام، بازگشت هر ساله روزی که شادی و سرور همراه دارد و...^۱ آنچه آمد تعریف هایی از عید است که توسط لغت شناسان مختلف ارائه شده است و البته وجه مشترک تمام آنها «شادی، جشن و سرور» است. ما می‌توانیم ۵ مؤلفه اصلی برای عید در
- ۱- محتوایی که موجب سرور است
 - ۲- موقع عید ۳- شیوه بروز شادی
 - ۴- نوع هدیه و عیدی ۵- فرایند رفتاری عید.
- در این صورت باید بگوییم فرهنگ دینی ما با دیگر مکاتب تنها در فرایند رفتاری عید (سرور و شادی) هماهنگ است اما در چهار مؤلفه دیگر متفاوت است. مقدمه این مقاله را به شرح این

تفاوت‌ها اختصاص می‌دهیم.

امام علی علیه السلام در مورد محتوایی که موجب سرور و عید گرفتن می‌شود، می‌فرماید: «کل یوم لا یعصى الله فیه فهو یوم عید»^۲ هر روزی که در آن عصیان خدا نشود، روز عید است.»

براساس این رویکرد، اسلام در صدد اصلاح ارتباط بنده با خدای خویش است و آن روزی جای سرور و شادی دارد که بشر در مسیر الهی قرار گرفته باشد، گناه نکند و خدا را به خشم نیاورد و چه زیباست سخن روح الله که ترجمان حدیث علوی است: «عید واقعی آن است که انسان رضای خدا را به دست بیاورد، درون خود را اصلاح کند.»^۳

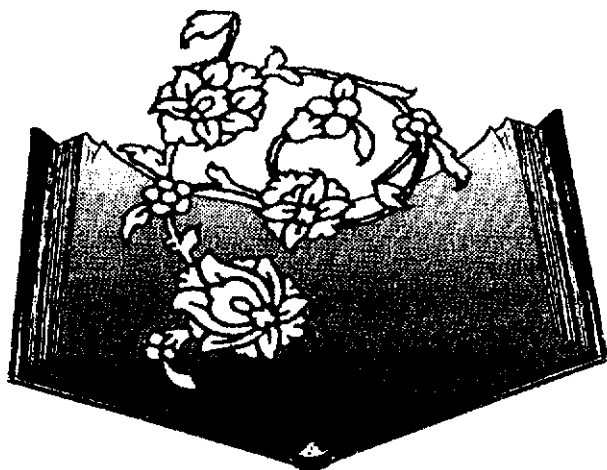
۲- طبیعی است که با این نوع رویکرد به محتوا، زمان و موقعیت عید و شادی نیز متأثر از محتوا خواهد شد. از این روی درباره پیامبر صلی الله علیه و آله نوشته‌اند «قدمت المدینه و لأهل المدینه یومان یلعبون فیهما فی الجاهلیة، فقال ما هذا الیومان؟ قالوا: کنا نلعب فیهما فی الجاهلیة، فقال رسول الله صلی الله علیه و آله: و انّ الله قد ابدلکم بهما خیرا منهما، یوم الفطر و یوم النحر»^۴ روزی که پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله به مدینه آمد، مردم مدینه دوروز را عید

می‌گرفتند و به تفریح و بازی می‌پرداختند. رسول خدا صلی الله علیه و آله پرسید: این روز چیست؟ پاسخ دادند: از دوران جاهلیت در این دو روز بازی می‌کنیم. پیامبر خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خدای سبحان بهتر از این دو روز را برای شما آورده و آن عید فطر و قربان است.»

۳- در احادیث و سیره معصومان «شیوه ابراز سرور» در عید نیز متأثر از دو عامل محتوا و موقعیت قرار داده شده است و چون میزان سلامت ارتباط و افزایش حرکت بنده به سوی خداوند و کمالات، معیار عید بودن است، از جهت شکل بروز هم شیوه‌هایی توصیه می‌شود که با آن هدف کلی سازگار باشند. بر این اساس نه تنها غنا و حرکات بی محتوا در این ابراز شادمانی جایگاهی نخواهند داشت بلکه مسلمان موظف است شیوه‌هایی سازگار با دین خود را برگزیند. اینک به گوشه‌ای از احادیثی که شیوه بروز شادی را نشان می‌دهند، اشاره می‌کنیم:

□ قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «زینوا اعیادکم بالتکبیر»^۶ عیده‌ای خود را با تکبیر زینت دهید.»

□ قال زین العابدین علیه السلام: «یتزین کل

بپوشید.»

□ قال علی علیه السلام: «غسل الاعیاد طهور لمن اراد طلب الحوائج بین یدی اللّٰه عز و جل و اتباع السنّة»^۱

غسل عیدها، سبب پاکی کسانی است که برای در خواست نیاز به درگاه خدا روی می آورند و هم پیروی از روش [پیامبر] است.»

□ قال رسول اللّٰه صلی اللّٰه علیہ و آله و سلم: «من احیا لیلة العید لم یمت قلبه یوم یموت القلوب»^۲ کسی که شب عید را زنده نگاه دارد، روزی که قلبها می میرند، قلبش نمی میرد.»

۴- نوع هدیه و عیدی: هدیه هایی که در اسلام برای اعیاد در نظر گرفته می شود، می تواند متفاوت با نوع هدیه هایی باشد که بین مردم رایج است و

منکم یوم العید الی غسل و الی کحل و لیدع ما بلغ ما استطاع و لا یکونن احدکم احسن هیأة و اردلکم عملاً»^۳ همه شما باید در روز عید زینت و غسل و آرایش کنید و از دعاهای وارد شده آن روز به قدر توان بخوانید و مبادا کاری کنید که چهره ظاهری شما زیبا و عمل شما زشت باشد.

□ قال الباقری علیه السلام فی قوله تعالی «خذوا زینتکم عند کل مسجد»: «ای خذوا ثیابکم الّتی تتزینون بها للصلاة فی الجمعات و الاعیاد.»^۴

امام باقر علیه السلام در باره سخن خدای تعالی «از زینت هایتان نزد هر مسجدی استفاده کنید» فرمود: «لباس هایی را که به آنها خود را زینت می کنید در روزهای عید و جمعه برای نماز

است.»

○ قال الصادق عليه السلام: «إذا كان يوم القيامة زُتت أربعة أيام إلى الله عز وجل كما تزف العروس إلى خدرها: يوم الفطر و يوم الاضحى و يوم الجمعة و يوم غدیر خم؛^{۱۴}»

وقتی روز قیامت شود، چهار روز خود را برای خداوند زینت می‌کنند مانند عروس برای همسرش: روز فطر و روز قربان و روز جمعه و روز غدیر خم.»

عید فطر و اهمیت آن

علاوه بر روایاتی که از روز فطر در کنار سه روز دیگر به عنوان روز عید نام برده‌اند، روایاتی نیز به تنهایی در مورد عید فطر وارد شده است. در نماز عید فطر می‌خوانیم: «استلک بحق هذا اليوم، الذی جعلته للمسلمین عیداً؛^{۱۵}» تو را می‌خوانم به حق این روز که برای مسلمانان عید قرار دادی.»

در اهمیت این روز همین نکته کافی است که نوشته‌اند: «اما خیر ته من الايام يوم الفطر؛^{۱۶} برگزیده رسول خدا از روزها، روز فطر است.» و امام علی عليه السلام می‌فرمود: «الا و ان هذا اليوم يوم جعله الله لكم عیداً و جعلکم به اهلاً فاذکروا

البته این به معنای نفی ارزش آن عیدی‌ها نیست بلکه نشان دهنده هماهنگی بین محتوای عید و نوع هدیه آن در دین است. امام باقر عليه السلام به این تفاوت و تناسب پاداش‌ها این‌گونه اشاره می‌کند: «جوائز الله لیست بجوائز هؤلاء الملوك؛^{۱۷} جوایز خدا از نوع جوایز این پادشاهان نیست.»

اعیاد اسلامی کدامند

هر چند طبق احادیث معصومان عليهم السلام هر روزی که ارتباط خالق و مخلوق در مسیر صحیح قرار بگیرد و انحرافی از جاده تکامل توسط مخلوق روی ندهد، عید است. در عین حال زمان هایی نیز به دلیل ویژگی آن‌ها و اعمال ویژه‌ای که در آن‌ها انجام می‌شود عید نامیده شده‌اند. از جمله آن‌هاست این احادیث:

○ قال المعصوم عليه السلام: «الاعیاد اربعة: الفطر و الاضحى و الغدیر و يوم الجمعة؛^{۱۲}»

عیدها چهار تا است: فطر و قربان و غدیر و روز جمعه.»

○ لیالی الاعیاد لیلة عید الفطر و یومها؛^{۱۳}

شبهای عید، شب عید فطر و روز آن

اللّٰهُ يَذْكُرْكُمْ وَادْعُوا يَسْتَجِبْ لَكُمْ؛^{۱۷} هان امروز روزی است که خداوند آن را برای شما عید قرار داد و شما را نیز شایسته آن ساخت، پس به یاد خدا باشید تا او نیز شما را یاد کند و او را بخوانید تا خواسته تان را به اجابت برساند.»

چرا عید؟

کاوشی کوتاه در روایات، ما را به فلسفه و دلایل متعددی که موجب شد، روز فطر، عید نامیده شود، راهنمایی می‌کند.

برخی از این دلایل عبارتند از:

۱- اجتماع برای ستایش

والاترین ارزش این عید به خاطر سپاسگزاری روزه داران از خدای متعال است. بندگان مخلص خدا که هر نوع عبادتی را فقط در سایه توجّه خدا به بنده‌اش می‌دانند، در این روز به ستایش و تمجید از نعمت‌های خدا می‌پردازند و البته با شکوه‌ترین جلوه آن نیز اجتماعاتی است که در قالب نماز عید و... به وجود می‌آید و مسلمانان به صورت جمعی به ستایش و تمجید

می‌پردازند. فضل بن شاذان می‌گوید: شنیدم که امام رضا علیه السلام می‌فرماید: «انما جعل يوم الفطر العید لیكون للمسلمین مجتمعاً یجتمعون فیه و یرزون لله عز و جل فیمجدونه علی ما منّ علیهم فیکون یوم عید و اجتماع و یوم فطر و یوم زکاة و یوم رغبه و یوم تضرع، لانه اول یوم من السنه یحل فیه الاکل و الشرب ولان اول شهور السنه عند اهل الحق شهر رمضان فاحب الله عز و جل ان یكون لهم فی ذلك مجمع یحمدونه فیه و یقدسونه؛^{۱۸}

روز فطر، عید قرار داده شد تا برای مسلمانان محل گردهمایی باشد که در آن جمع شوند و به خاطر خدای عز و جل به صحنه آیند و خدا را در برابر نعمت هایش به شکوه و بزرگی یاد کنند تا هم روز عید باشد و هم روز اجتماع، هم روز بالندگی باشد و هم روز زکات دادن، هم روز رغبت (و توجّه به نعم الهی باشد) و هم روز تضرع. چون روز فطر، روز اول سال است که خوردن و نوشیدن در آن حلال می‌شود و چون اول ماه‌های سال نزد اهل حق، ماه رمضان است. لذا خداوند دوست دارد که اجتماعی در این روز برای مسلمانان باشد که خدا را در

آن ستایش و تقدیس کنند.»

۲- دستمزد عبادت

ماهی که روزه دار آن را پشت سر گذاشته، آکنده از شکوفه‌های بندگی و عبادت و تحمل گرسنگی و تشنگی و... در راه اعلام این بندگی است. این کوشش‌ها باعث می‌شود انسان مسلمان به پروردگارش نزدیک‌تر شود، و هر لحظه رنگ خدایی به خود بگیرد. در چنین موقعیتی است که خداوند او را شایسته دریافت دستمزد می‌یابد.

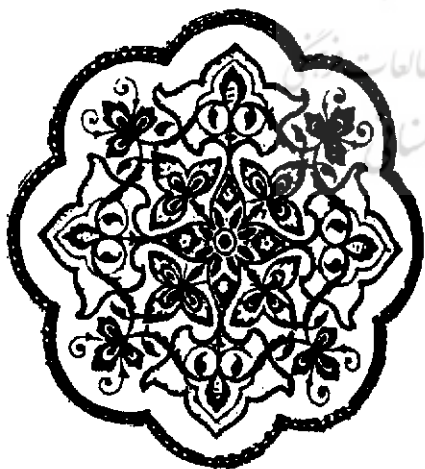
حسن بن راشد به امام صادق علیه السلام گفت: مردم می‌گویند: آمرزش برای کسی که ماه رمضان را روزه گرفته است، در شب قدر نازل می‌شود، امام صادق علیه السلام فرمود: «یا حسن! ان القاریجار، انما يعطی اجرته عند فراغه ذلك ليلة العيد»^{۱۹} ای حسن! به کارگر بعد از پایان کار دستمزد می‌دهند و این در شب عید فطر است.»

۳- جشن پیروزی

بندهٔ پرهیزکار و مسلمان روزه دار به دلیل موفقیت در امتحان بزرگ الهی یعنی روزه گرفتن با وجود تمام تمایلات

نفسانی و وسوسه‌های مختلف، روز عید فطر را جشن می‌گیرد، آری بندهٔ مؤمن خدا تمام تلاش خود را برای پیروزی در این امتحان بزرگ به کار می‌برد و دست آخر نیز به خود حضرت حق متوسل می‌شود و تقاضای قبولی اعمالش را می‌نماید.^{۲۰} امام علی علیه السلام می‌فرمود: «انما هو عید لمن قبل الله صیامه و شکر قیامه»^{۲۱} این روز عید کسی است که خداوند روزهٔ او را قبول کند و پاداش به پا داشتن (نماز و شب زنده داری) او را بدهد.»

امام باقر علیه السلام به جابر فرمود: «رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرمود: هر گاه روز اول ماه شوال (عید فطر) فرا می‌رسد، یک منادی از سوی خدا ندا می‌دهد: ایها

المؤمنون اغدوا الي جوائزكم. ای مؤمنان به سوی جایزه هایتان بشتابید.» در ادامه حضرت باقر علیه السلام رو به جابر کرد و به تفاوت این پاداش با پاداش های دنیا داران اشاره کرد و فرمود: «یا جابر! جوائز الله لیست بجوائز هؤلاء الملوك... هو یوم الجوایز؛^{۲۲} ای جابر! جوایز خدا، از نوع جوایز این پادشاهان نیست... آن روز روز جایزه هاست.» رسول خدا در باره نوع این جایزه می فرمود: «ان الله بنى الجنة من یاقوت احمر و سکت بالذهب، ستورها السندس و الاستبرق، اشجارها الزمرد، ثمارها الحلل، اعدھا الله لهذہ الامۃ یوم الفطر؛^{۲۳} خداوند بهشت را از یاقوت سرخ بنا نهاد و مواد آن را از طلا و پرده هایش را از دیبا و درختانش زمرد و میوه هایش را از جواهرات زیبا ساخت و آن را عیدی این امت در عید فطر قرار داد.» طبیعی است در میدانی این چنین که صحبت از جایزه و برنده است، بازندگانی نیز وجود دارند. مردمانی که طاقت و صبر لازم برای خروج سرافرازانه از آزمایش الهی را نداشتند و آن گاه که روز اعلام نتایج فرا می رسد، به طور طبیعی و با خنده و بازی روز را طی می کنند.

امام حسن علیه السلام از مردمی که در چنین موقعیت حساس و اکنده از دلهره پذیرش یا رد اعمال، به بی خیالی و خنده و تفریح اوقات می گذرانند، شگفت زده می شود و می فرماید: «ان الله عز وجل خلق شهر رمضان مضماراً لخلقه یسبقون فیہ بطاعته الی رضوانه فسبق فیہ قوم فقاوا و تخلف آخرون فخابوا فالعجب کل العجب من الضاحک اللاعب فی الیوم الذی یتاب فیہ المحسنون و یخیب فیہ المقصرون؛^{۲۴} خدای بزرگ ماه مبارک رمضان را میدان مسابقه قرار داد تا بندگان در این میدان از طریق فرمانبرداری و اطاعت حق، رضوان الهی را به دست آورند و البته در این مسابقه عده ای سبقت می گیرند و رستگار می شوند و عده ای تخلف کرده و محروم می شوند و کمال تعجب است از خنده کننده باز یگر در چنین روزی که نیکوکاران پاداش داده می شوند و تقصیر کنندگان در آن روز محروم می شوند.»

۴- روز بخشش و غفران

عبادت و ابراز بندگی خالصانه در ماه

رمضان، موجبات استحقاق بخشش بنده مؤمن را فراهم می‌آورد. امام علی علیه السلام در یکی از خطبه‌های عید فطر فرمودند: «عباد الله ان ادنی ما للصائمین و الصائمات ان ینادیهن ملک فی آخر یوم من شهر رمضان ابشروا عباد الله فقد غفر لکم ما سلف من ذنوبکم فانظروا کیف تکتونون فیما تستاتفون؛^{۲۵} ای بندگان خدا! کمترین چیزی که به زنان و مردان روزه دار داده می‌شود، این است که فرشته‌ای در آخرین روز ماه رمضان به آنان ندا می‌دهد: هان! بشارتتان باد ای بندگان خدا که گناهان گذشته تان آمرزیده شد. پس متوجه باشید در آنچه بعد از این ماه انجام می‌دهید.»

و در همین رابطه است سخن علی علیه السلام که فرمود: «انما هذا عید من غفر له؛^{۲۶} این روز عید کسی است که مورد بخشش قرار گرفته است.»

آمادگی ورود به روز عید (شب عید)

هر چند انجام یک ماه عبادت و روزه داری می‌تواند خود مقدمه‌ای مفصل برای ورود به روز عید باشد، با این حال، اعمال دیگری نیز به عنوان مکمل

عبادت‌ها و روزه داری‌های یک ماهه در نظر گرفته شده است که با انجام آن‌ها فرد روزه‌دار با آمادگی کامل وارد روز پاداش و مسابقه و غفران و دستمزد می‌شود. زمان این اعمال و عبادات نیز شب عید یعنی نزدیک‌ترین لحظات به عید قرار داده شده است. بنابر این می‌توان گفت اهمیت ویژه‌ای که این شب دارد، به دلیل مقدمه بودن و نقش آماده کردن آن برای عید می‌باشد. از این روی شاهد هستیم که امیر مؤمنان علی علیه السلام می‌فرماید: «شایسته می‌دانم آدمی در سال، چهار شب دست از هر کاری بکشد و خود را به عبادت آماده سازد: شب عید فطر، شب عید اضحی، شب نیمه شعبان و شب اول رجب.»^{۲۷}

آری در شب عید فطر باید به جبران کاستی‌های عبادت در طول ماه رمضان پرداخت و با عباداتی خالصانه زمینه موفقیت در روز عید را مساعدتر کرد. مرحوم حاج میرزا جواد ملکی تبریزی در این باره می‌نویسد: باید دانست که روز عید، روزی است که آثار اعمال ماه آشکار می‌شود و ثواب و جزای آن‌ها داده می‌شود. پس شایسته آن است که شب عید را نیک پاس دارد و عباداتی در

خور به جای آورد و کوتاهی هایش را در عبادت و طاعت همه ماه جبران نماید و به این گونه خویش را شایسته و در خور عیدی گرفتن سازد و با چنین شایستگی به عید در آید.^{۲۸}

به دلیل اهمیتی که اعمال شب عید فطر در کسب آمادگی برای شایستگی عیدی گرفتن در روز فطر دارد، به چند سیره و سخن از معصومان علیهم السلام در این مورد توجه می‌کنیم:

□ امام صادق علیه السلام فرمود: «إذا غربت الشمس صليت الثلاث من المغرب و ارفع يدك و قل يا ذا الطول يا ذا الحول يا مصطفى محمد و ناصره صل على محمد و آل محمد و اغفر لي كل ذنب اذنبته و نسيته انا و هو عندك في كتاب مبين و تخر ساجداً و تقول مائة مرة اتوب الى الله و انت ساجد و تسأل حوائجك؛^{۲۹} هرگاه آفتاب غروب کرد سه رکعت نماز مغرب را بخوان و دست‌های خود را بلند کن و بگو: «ای صاحب عطای همیشگی، ای صاحب سال، ای برگزیننده محمد و یاری کننده‌اش! بر محمد و آل او درود فرست و تمام گناهانی را که مرتکب شده‌ام و آن را فراموش کرده‌ام، برایم بیامرز با آن که

گناهانم در نزد تو در کتاب مبین [نوشته آشکار] است.» پیشانیت را به خاک بمال و در حال سجده صد بار بگو: «به سوی خدا می‌روم» و از خدای بزرگ در خواست نیاز کن.»

□ درباره امام سجاد علیه السلام نوشته‌اند: «یحیی لیلۃ عید الفطر بالصلاة حتی یصبح و یبیت لیلۃ الفطر فی المسجد و یقول: یا بنی ما هی بدون لیلۃ یعنی لیلۃ القدر؛^{۳۰} شب عید فطر را با نماز زنده نگاه می‌داشت تا این که صبح می‌شد. شب عید را در مسجد می‌ماند و می‌فرمود: فرزند عزیزم شب عید فطر کمتر از شب قدر نیست.»

□ درباره امام علی علیه السلام نوشته‌اند: «كان یصلی لیلۃ الفطر بعد المغرب و نافلتها رکعتین یقرأ فی الاولی فاتحة الكتاب و مائة مرة قل هو الله احد و فی الثانية فاتحة الكتاب و قل هو الله احد مرة ثم یقنت و یرکع و یسجد و یسلم ثم یخز لله ساجداً و یقول فی سجوده اتوب الى الله مائة مرة ثم یقول: و الذی نفسى بیده لا یفعلها احد فیسأل الله تعالی شیئاً الا اعطاه.....؛^{۳۱} شب فطر بعد از نماز مغرب، نماز می‌خواند و نافله‌اش دو رکعت بود. در اولی فاتحة الكتاب و

در آب جاری و خواندن این دعا: «اللهم
ایماناً بک و تصدیقاً بکتابک و اتباع
سنة نبيک» و «اللهم اجعله كفارة
لذنوبی و طهر دینی و اذهب عني
الذرن.»

۳- شکوه و ندبه

۴- افطار کردن: قال الصادق عليه السلام:
«اطعم يوم الفطر قبل ان تخرج الي
المصلی.»^{۳۴}

۵- پرداخت زکات فطره

۶- حضور در نماز عید: در این باره
تأکید زیادی بر حضور در نماز جماعت
شده است و با عباراتی که گویای تأکید بر
این فریضه هستند رو به رو هستیم مثل
«لا صلاة يوم الفطر و الاضحی الامع
امام.»^{۳۵}

ویژگی های نماز عید فطر

۱- صحنه محشر

شایسته است نماز عید زیر آسمان
(مکان بدون سقف) و روی خاک (نه
حصیر و فرش) اقامه شود.^{۳۶} این امر به
همراه حضور انبوه نمازگزاران، موجب
تبدیل تکبر و خود بینی ها به تواضع و
اظهار بندگی در مقابل یگانه خالق

صد بار قل هو الله احد و در رکعت دوم
فاتحة الكتاب یک بار و قل هو الله احد را
می خواند. سپس قنوت می گرفت و رکوع
و سجده و سلام به جای می آورد. پس به
سجده می رفت و در سجده اش صد بار
می گفت: به خدا توبه می کنم. آن گاه
می فرمود: قسم به کسی که جانم در
دست اوست، هیچ کس نیست که (این
اعمال) را انجام دهد و از خدا چیزی
بخواهد مگر این که خداوند به او
می بخشد...»^{۳۲}

یکی دیگر از اعمال مطرح شده برای
این شب، کنار گذاشتن زکات فطره
است.^{۳۳} همچنین برخی کارها که به
منظور نشان دادن شادی و سرور صورت
می گیرد در این شب انجام می شود که
در بخش شکل های سرور در عید فطر به
آن اشاره خواهیم کرد.

روز عید

برای روز عید اعمالی طرح ریزی شده
که انجام آن ها موجبات تقرب بیشتر را
فراهم می کند. برخی از این اعمال
عبارتند از:

۱- توسل به صاحب آن روز

۲- غسل کردن هنگام فجر و به ویژه

هستی می‌شود. از طرفی چون در این نماز به تکبیر و بزرگداشت خدای متعال توجه زیادی شده است، موجبات زنده شدن دل‌ها و توجه به عظمت حق تعالی را فراهم می‌سازد و در نهایت بنده عبادت پیشه، تحت تأثیر این فضا و توجه و حضور قلب خود صحنه قیامت را برای خود ترسیم می‌کند.

علی علیه السلام در این باره می‌فرمود: «ایها الناس ان یومکم هذا یوم یشاب به المحسنون و یرس فیہ المسیئون و هو اشبه یوم بقیامکم فاذکروا الله بخرجکم من منازلکم الی مصلاکم خروجکم من الاجداث الی ربکم و اذکروا بوقوفکم فی مصلاکم وقوفکم بین یدی ربکم و اذکروا برجعکم الی منازلکم رجوعکم الی منازلکم فی الجنة و النار؛^{۳۷} هان! ای مردم! امروز شما، روزی است که نیکوکاران به آن پاداش نیک می‌برند و بدکاران زیان می‌بینند و این [روز] شبیه‌ترین روز به قیامت شماس است. با بیرون آمدن از خانه‌ها به سوی مصلی، بیرون آمدن از قبرها به سوی پروردگارتان را به یاد آورید. با توقف در مصلی [و انتظار نماز] توقف در حضور خدا را در قیامت به خاطر آورید. با

بازگشت خود به خانه‌هایتان بازگشتان را به خانه‌های خود در بهشت یا جهنم را به یاد آورید.»

دقیقاً به همین خاطر است که می‌بینیم ائمه علیهم السلام اجازه نمی‌دهند این فضا شکسته شود و مسلمانان را برای حفظ آن ترغیب می‌کنند.

امام صادق علیه السلام می‌فرمود: «قبیل لرسول الله یوم فطر او یوم اضحی: لو صلیت فی مسجدک فقال: انی لاحب ان ابرز الی آفاق السماء؛^{۳۸} به رسول خدا در عید فطر یا اضحی گفته شد: کاش در مسجد خود نماز می‌خواندی! فرمود: دوست دارم به آفاق آسمان نظر بیاندام.»

و امام صادق علیه السلام زمانی که شخصی حصیری برای زیر انداز نماز عید آورده بود، او را از این کار منع کرد و فرمود: «هذا یوم کان رسول الله صلی الله علیه و آله یحسب ان ینظر الی آفاق السماء و یرضع وجهه علی الارض؛^{۳۹} این روزی است که رسول خدا صلی الله علیه و آله دوست داشت به آفاق آسمان نگاه کند و صورتش را بر زمین قرار دهد.»

۲- به یاد مهدی

نماز عید از منصب‌های وابسته به

امام علیه السلام است و غضب آن توسط حاکمان جور موجبات ناخشنودی ائمه را فراهم می‌سازد. از این روی در زمان غیبت امام عصر علیه السلام از فقیه عادل منصوب از سوی او اقامهٔ چنین نمازی مشروعیت می‌یابد.

در احادیث زیادی از این ناخرسندی سخن گفته شده است. مثلاً امام باقر علیه السلام فرمود: «ما من عید للمسلمین اضحی و لا فطر الا و هو یجدد فیهِ لال محمد حزن. قیل و لم ذلک قال: لانهم یرون حقهم فی ید غیرهم»^{۲۰}

عیدی برای مسلمانان نیست، نه قربان و نه فطر، مگر این که اندوه آل محمد در آن تجدید می‌شود.

سؤال شد: چرا؟ فرمود: چون اهل بیت حق خویش را در دست دیگران می‌بینند.

ملکی تبریزی به ظرافت در این باره می‌نویسد: «از آن جا که نماز عید حق امام معصوم است، بر اوست که بر این مصیبت - مصیبت غیبت امام و انجام نماز عید بی حضور ظاهری آن بزرگ - اندوه خورد، آن گاه به زمان حضور او بیندیشد و عیدی را پیش چشم آورد که آن بزرگ به امامت نماز ایستاده و خطبه

نماز می‌خواند. سپس برکات زمان حضور او را که در اخبار و احادیث از آن‌ها یاد شده به یاد آورد. برکت‌هایی چون عدل و دادگستردن، بساط ستم برچیدن، عزت اسلام باز آوردن، حرمت قرآن به آن باز گرداندن، ایمان در دل‌ها نشانیدن... آن گاه با بلندترین، پر شورترین و مشتاقانه‌ترین فریاد او را فرا خواند و بگوید: ای پسر پیامبر از کدامین راه می‌توان به دیدار تو دست یافت»^{۲۱}

پس از چندین شکیبایی شی‌ایا توان دیدن که شمع دیده افروزیم در محراب ابرویت

۳- تقدیم نماز بر خطبه

هر چند این نماز ویژگی‌های مخصوصی مثل نداشتن اذان و اقامه و... دارد، اما یکی از مهمترین ویژگی‌های آن که ائمه علیهم السلام هم به حفاظت از آن پرداختند و با بدعت خلفا مبارزه کردند، موضوع تقدیم نماز بر خطبه است.

امام رضا علیه السلام در این باره می‌فرمود: «انما جعلت الخطبة فی یوم الجمعة فی اول الصلاة و جعلت فی العیدین بعد الصلاة لان الجمعة امرٌ دائم و یکون فی الشهور و السنه کثیراً و اذا کثر علی الناس ملوا و ترکوا و لم یقیموا علیها و

تفرقوا عنه و العید انما هو فی السنة مرتین و هو اعظم من الجمعة و الزحام فيه اکثر و الناس فيه ارغب، فان تفرق بعض الناس بقى عامتهم؛^{۴۲} خطبه در روز جمعه در اول نماز و در عید قربان و فطر بعد از نماز قرار داده شد، چون جمعه موضوعی همیشگی است و در ماهها و سالها زیاد است و زمانی که برای مردم زیاد شد، آنها ملول می‌شوند و آن را ترک می‌کنند و به جای نمی‌آورند و از آن متفرق می‌شوند. اما عید در سال دو بار است و بزرگ‌تر از جمعه و ازدحام در آن بیشتر و مردم در آن راغب‌تر هستند. لذا اگر بعضی از مردم هم متفرق شدند، عموشان باقی میمانند.» لازم به یاد آوری است که عثمان در این سنت پیامبر ﷺ بدعت ایجاد کرد و خطبه را بر نماز مقدم داشت ولی ائمه اطهار با یاد آوری آن و ذکر دلیل مقدم بودن نماز، با بدعت وی مبارزه کردند.^{۴۳}

۴- بار یافتن به حضور محبوب

هر نماز ویژگی مخصوص دارد مثلا نماز آیات علاوه بر قرب الهی وسیله‌ای برای رفع خوف و ترس و وحشت است. نماز عید فطر نیز بار عامی است که

خداوند از روی مهر و بنده نوازی همگان را فرا خوانده تا به حضور او بار یابند تا هم نیازهایشان را بر آورد و هم گناهانشان را بزداید. هم از هدیه‌ها و جایزه‌های ویژه بهره مندشان سازد و هم لبخند رضایت از مهر و کرم خود بر لبشان بنشانند. لذا در این نماز سخن از قهر و غضب و انتقام و خشم الهی نیست و هر چه هست مهر است و لطف و صفا و بخشش و شادابی و بنده نوازی.

زکات فطره (تکمیل کننده روزه)

اصل زکات به معنای رشد است که از برکت الهی حاصل می‌شود چه در امور دنیوی یا امور اخروی باشد. و زکات مال به دادن مقداری از آن در راه خداست و در فقه اسلام به موارد نه گانه (گندم، جو، خرما، کشمش، طلا، نقره، شتر، گاو، گوسفند) با شرایط ویژه‌ای تعلق می‌گیرد. در ۳۲ آیه از قرآن به زکات امر و یا ترغیب شده است. در عده‌ای از آیات در ردیف نماز قرار داده شده و با هم چنان ذکر شده‌اند که به نظر می‌رسد، آن دو از سایر اعمال شرعی در اسلام بلکه در سایر شرایع مهم‌تر هستند.^{۴۴} علاوه بر این زکات عمومی، انواع

دیگری از زکات نیز مانند زکات فطره وجود دارد که پرداخت آن در پایان ماه رمضان با شرایط ویژه‌ای بر مکلفین واجب می‌شود.

زروم و ارزش زکات فطره:

زکات فطره در حقیقت ریزش رحمت و هدیه‌ای الهی به فقرا و مستمندان و عیدی مؤمنان به فقرا و نیازمندان است. امام صادق علیه السلام در بیان ارزش زکات فطره می‌فرماید: «ان من تمام الصوم اعطاء الزكاة یعنی الفطره کما ان الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم من تمام الصلاة لانه من صام و لم يؤد الزكاة فلا صوم له اذا تركها متعمداً و لا صلاة له اذا ترك الصلاة على النبي صلى الله عليه وسلم ان الله عز و جل قد بدأ بها قبل الصلاة قال (قد افلح من تزكى و ذکر اسم ربه فصلی)؛^{۴۵} به راستی از کامل بودن روزه، دادن زکات یعنی فطره است، همان طور که درود و صلوات بر پیامبر باعث اتمام نماز است. زیرا کسی که روزه بگیرد و زکات فطره را ندهد، روزه‌ای برای او نیست آن گاه که عمداً آن را ترک کند و نمازی برایش نیست وقتی که درود بر پیامبر صلى الله عليه وسلم را ترک کند. خداوند قبل از

نماز با زکات آغاز کرد و فرمود: به راستی رستگار شد کسی که پاک شد و یاد کرد نام پروردگارش را پس نماز گذارد.»

امام علی علیه السلام نقش تکمیل‌کنندگی زکات فطره، «نسبت به زکات مال» را یاد آور می‌شود و می‌فرماید: «من أدى زکات الفطره تمّ الله له بها ما نقص من زکاة ماله؛^{۴۶} کسی که زکات فطره را بدهد خداوند با آن نقصان زکات مالش را تکمیل می‌کند.»

و آن گاه که از امام صادق علیه السلام درباره آیه (قد افلح من تزكى) می‌پرسند، می‌فرماید: «من اخرج الفطره؛ کسی که زکات فطره را خارج کند.» و در پاسخ به سؤال پیرامون آیه «و ذکر اسم ربه فصلی» می‌فرماید: «یعنی خرج الى الجبابة فصلی؛ به سوی مصلی خارج شود پس نماز [عید] بخواند.»^{۴۷}

جالب اینکه امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام از جانب پدرشان امیر مؤمنان زکات فطره را می‌دادند تا این که به شهادت رسیدند، آن گاه امام سجاد علیه السلام از جانب پدرش امام حسین علیه السلام زکات فطره می‌داد تا شهید شد. امام باقر علیه السلام از طرف پدرش امام سجاد علیه السلام صدقه می‌داد تا شهید شد و

خدا ﷻ می فرمود: «زینوا... العیدین [فطر - قربان] بالتهلیل و التکبیر و التحمید و التقدیس؛^{۵۰} دو عید فطر و قربان را با تهلیل [لا اله الا الله]، تکبیر [الله اکبر]، تحمید [الحمد لله] و تقدیس [سبحان الله] زینت دهید»

خود پیامبر نیز همین گونه عمل می کرد و در روز عید فطر و قربان در حالی که صدایش را به تکبیر بلند می کرد خارج می شد.^{۵۱}

۳- پاکیزگی و طهارت

از دیگر جلوه های شادی، پاکیزه کردن خود و استفاده از بوهای خوش و... است. امام صادق ﷺ می فرمود: «من لم یشهد جماعة الناس یوم العید فالیغسل والیتطیب بما وجد و لیصل وحده کما یصلی فی الجماعة»؛^{۵۲} کسی که روز عید نمی تواند در جماعت مردم شرکت کند، پس غسل کند و خود را به آنچه یافت خوشبو کند و به تنهایی نماز بخواند، همان طور که در جماعت می خواند. و نیز نقل شده است که «کان رسول الله ﷺ اذا اتی بطیب یوم الفطر بدء بنسائه»؛^{۵۳} پیامبر وقتی بوی خوش و عطر روز فطر به دستش می رسید، از زنانش شروع می کرد.

امام صادق ﷺ می فرمود: و من هم از جانب پدرم امام باقر ﷺ زکات فطره می دهم.^{۴۸}

□ شیوه بروز شادی

آن گونه که گفتیم شیوه های بروز شادی در روز عید فطر متأثر از فلسفه و دلیل عید قرار دادن این روز است، لذا تمام این شیوه ها هدفدار و در راستای ایجاد الفت بیشتر بین مؤمنان و سیر آنان در مسیر تکاملی است. برخی از این شیوه ها عبارتند از:

۱- شاد کردن دیگران

ائمه علیهم السلام سرور این روز و شادی آن را به شکل های مختلفی به دیگران منتقل می کردند. مثلاً روایات متعددی در باره آزادی برده ها در این روز در سیره ائمه آمده است. آن ها در شب عید برده ها را آزاد می کردند و برده های دیگری را جایگزین آن ها می کردند.^{۴۹}

۲- تکبیر و تهلیل

یکی دیگر از جلوه های سرور در این روز و شب قبل از آن، سر دادن سرود بزرگی و عظمت حق تعالی است. رسول

۴- کمک به مستمندان

هر چند در این روز زکات فطره واجب شده است اما کمک به مستمندان در این روز منحصر به فطریه نیست و رفتار پیامبر ﷺ نشان می‌دهد که مردم باید در این روز نسبت به فقرا ایثار و گذشت قابل توجهی انجام دهند. ابن اثیر می‌نویسد: پیامبر پس از نماز عید فطر و ایراد خطبه از منبر فرود آمد و از میان صف‌های جماعت خود را به جمع زنان رساند و در حالی که بر دست بلال تکیه داده بود زنان را موعظه کرد و تذکر داد. آن‌گاه بلال لباس خود را گسترد تا زنان صدقه‌های خود را در آن بریزند و زن‌ها نیز یکی پس از دیگری دستبندهای بزرگ و کوچک و گوشواره‌های خود را در می‌آوردند و درون آن می‌ریختند.^{۵۴} معلوم می‌شود که پیامبر اکرم ﷺ مردم را در این روز به کمک کردن به مستمندان تشویق می‌کرده است.

۵- به زیارت رفتن

همان گونه که در همه عیدها متداول است، دیدار از یکدیگر و صلۀ ارحام در این عید نیز مورد سفارش است با این تفاوت که جوهره این عید اقتضا می‌کند

زیارت افراد مخصوصی ترجیح یابد مانند زیارت امام حسین علیه السلام (یستحب زیارت الحسین علیه السلام يوم الفطر).^{۵۵}

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- لغت‌نامه دهخدا، ماده عید، ج ۳۳، مجمع البحرين و لغت‌نامه‌های دیگر.
- ۲- صیغ البلاغه، کلمات قصار، ص ۴۲۰، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، ج ۲۰، ص ۷۳.
- ۳- صحیفه نور، ج ۲۰، ص ۳.
- ۴- کنز العمال، خ ۲۴۱۰۳.
- ۵- بحار الانوار، ج ۷۶، ص ۲۴۷. (قال رسول الله ﷺ: ما رفع احد صوته بالغنا الا بعث الله شیطانین علی منکیبه یضربان باعقابهما علی صدره حتی یمسک).
- ۶- کنز العمال، خ ۲۴۰۹۴ و ۲۴۰۹۵.
- ۷- مستدرک الوسائل، ج ۶۶۷۶.
- ۸- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۵.
- ۹- بحار الانوار، ج ۹۱، ص ۱۱۸.
- ۱۰- وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۳۹.
- ۱۱- پیرامون تفاروت و تناسب عیدی‌ها در بخش «جشن پیروزی» توضیح کامل ارائه شده است.
- ۱۲- بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۲۷۶ و ج ۸۹، ص ۲۷۶ و ج ۹۸، ص ۳۵۱.
- ۱۳- همان، ج ۹۳، ص ۳۵۲.
- ۱۴- همان، ج ۹۸، ص ۳۲۳ و اقبال الاعمال، ص ۴۶۴.
- ۱۵- عفاتح الجنان.
- ۱۶- بحار الانوار، ج ۹۷، ص ۴۸.
- ۱۷- من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۵۱۷.
- ۱۸- همان، ج ۱، ص ۵۲۲. و وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۱۴۱.
- ۱۹- اصول کافی، ج ۴، ص ۱۶۷ و من لایحضره الفقیه، ج ۲، ص ۱۶۷. روایات در این باره زیاد است

مانند: بيلة الفطر يستوفى فيها الاجير اجره، بحار الانوار، ج ٩١، ص ١٢٤.

٢٠- تسقبل الله منك ومنا، بحار الانوار، ج ٤٩، ص ١٠٥.

٢١- منهج البلاغه، كلمات قصار، ٤٢٨.

٢٢- وسائل الشيعه، ج ٥، ص ١٤٠؛ فروع كافي، ج ٤، ص ١٦٨.

٢٣- مستدرک الوسائل، ج ٦٦٧.

٢٤- من لا يحضره الفقيه، ج ٢، ص ١٧٤؛ وسائل الشيعه، ج ٥، ص ١٤٠؛ فروع كافي، ج ٤، ص ١٦٨. اين روايت از امام حسين عليه السلام و... نيز نقل شده است.

٢٥- ميزان الحكمه، ج ٧، ص ١٣١. تنبيه الخواطر، ص ٣٩٢.

٢٦- بحار الانوار، ج ٤٠، ص ٣٢٦.

٢٧- بحار الانوار، ج ٩٧، ص ٣٦ و ٣٩ و ٨٧ و ٨٤.

ج ٩١، ص ١٢٨.

٢٨- سلوك عارفان، ترجمه المراقبات، ص ٢٧٧.

٢٩- من لا يحضره الفقيه، انتشارات امام مهدي قم، ج ٢، ص ١٠٩.

٣٠- بحار الانوار، ج ٨٨، ص ١١٩.

٣١- همان واقبال، ص ٢٢٥، شرح اعمال رادر كتاب هاي دعايي.

٣٢- فهرست منابع روايات پيرامون اعمال اين شب در بحار الانوار عبارت است از: محافظت بر شب عيد: ج ٩١، ص ١٢٣ و ١١٩ و ٩٧، ص ٨٨ و ٨١ و ١٠٣، ص ٢٨١ و ٨٣، ص ١١٥. نماز اين شب و ذكر: ج ٩٠، ص ٣٦٤ و ٩١، ص ١٢٠، ١٣٢، ١٢٢، ١٣٠، و ج ٨٣، ص ١١٥. غسل و پاكي زكي: ج ٨١، ص ٢٢ و ج ٩١، ص ١٣٣. زيارت امام حسن عليه السلام ج ١٠١، ص ٩٠ و ٩٥.

٣٣- اخراج الصدقه قبل الفطر من السنة، بحار الانوار، ج ٩٦، ص ١١٠.

٣٤- اصول كافي، ج ٤، ص ١٦٨. من ابى جعفر عليه السلام، ومن لم يصل مع امام في جماعة فلا صلاة له ولا قضاء عليه. همان.

٣٥- بحار الانوار، ج ٩٠، ص ٣٥٤. يخرجه الى

المصلى يوم الفطر ج ٩١، ص ١٢٢ و ١١٨.

٣٦- ينيقى للامام عن... يخرجه الى البر حيث ينظر الى آفاق السماء ولا يصلى على حصى ولا يسجد عليه وقد كان رسول الله صلى الله عليه وآله يخرجه الى البقيع فيصلى بالناس. كافي، ج ٣، ص ٤٦٠. كان يحشى حافياً يوم الفطر. بحار الانوار، ج ٩١، ص ٩٠، ص ٣٧٤.

٣٧- وسائل الشيعه، ج ٥، ص ١٤١؛ بحار الانوار ج ٩٠، ص ٣٦٢.

٣٨- اصول كافي، ج ٣، ص ٤٦٠.

٣٩- همان، ج ٣، ص ٤٠١.

٤٠- همان، ج ٤، ص ١٧٠. من لا يحضره الفقيه، ج ١، ص ٥١١.

٤١- سلوك عارفان، ص ٢٨٨.

٤٢- وسائل الشيعه، ج ٥، ص ١١٢.

٤٣- اصول كافي، ج ٣، ص ٤٦٠.

٤٤- رزقش ها و ضرارش هاد قرآن، آيت الله ابوطالب تجليل، ص ٢٧٦.

٤٥- من لا يحضره الفقيه، ج ٢، ص ١٨٢. كتاب صوم و آيه ١٥ و ١٦ سورة اعلى. من اذى الزكاة الفطره تم الله له مانع، بحار الانوار، ج ٩٦، ص ١٠٥. زكاة الفطره فرضها الله. همان ص ١٠٩. زكاة الفطره فرضه، ج ١٠، ص ٣٥٥.

٤٦- همان، ج ٢، ص ١٨٣.

٤٧- همان، ج ١، ص ٥١٠.

٤٨- مستدرک الوسائل، ج ٦، ص ٤٣٩؛ بحار الانوار، ج ٩٦، ص ١١٠.

٤٩- بحار الانوار، ج ٩٨، ص ١٨٨.

٥٠- كنز العمال، ج ٤، ص ٢٤٠٩٤ و ٢٤٠٩٥.

٥١- بحار الانوار، ج ٩١، ص ١١٨.

٥٢- وسائل الشيعه، ج ٥، ص ١١٥.

٥٣- كافي، ج ٤، ص ١٧٠.

٥٤- جامع الاصول ابن اثير، ج ٧، ص ٨٩.

٥٥- بحار الانوار، ج ١٠١، ص ١٠٠.